

Agnieszka Jurczyńska-Kłosok

Wydział Polonistyki UJ

ORCID: 0000-0003-3663-5465

agnieszka.jurczynska-klosok@uj.edu.pl

MOTYWACJE SEMANTYCZNE POLSKICH I OBCOJĘZYCZNYCH NAZW WYBRANYCH OBIEKTÓW TWORZĄCYCH GŁÓWNĄ GRAŃ TATR

SEMANTIC MOTIVATION OF SELECTED MULTILINGUAL TOPONYMS OF THE MAIN RANGE OF THE HIGH TATRA MOUNTAINS

Abstrakt: Tatry – od czasów plemiennych naturalna granica pomiędzy obszarami etniczno-językowymi – stanowią obszar pogranicza językowego (u ich stóp funkcjonowały obok siebie cztery języki: polski, słowacki, niemiecki i węgierski). Języki i kultury sąsiadujących ze sobą narodów przenikały się, co z kolei pozostawiło ślad również w nazewnictwie (wiele obiektów ma nazwy w czterech językach np. *Hinterer Mönch*, *Zadni Mnich*, *Druhý Mnich*, *Hátsó Barát*). Celem artykułu jest przedstawienie motywacji nazewniczych ponad 260 tatrzańskich oronimów – polskich i obcojęzycznych – oraz zestawienie ich ze sobą pod kątem zawartych w nich informacji dotyczących systemu wartości nazywających oraz postrzegania przez nie świata. W celu uporządkowania nazw zastosowano dwustopniową klasyfikację opartą na motywacji członów konstytutywnych oronimów (I) oraz na motywacji ich członów dyferencyjnych (II). Warto zauważyć, że niektóre z nazw „przekroczyły granicę” i nie różnią się między sobą ani pod względem typu nominacji, ani pod względem motywacyjnym, na co w artykule również zwrócono uwagę.

Słowa kluczowe: nazewnictwo Tatr, nazewnictwo obszarów pogranicznych, motywacja nazewnicza, sposoby nominacji, nazwy polskie i obcojęzyczne

Abstract: Toponyms of the High Tatra Mountains are the naming tendencies from the time of the first settlers, wherein the Tatra Mountains created a natural border between different ethnic groups and languages (with four languages being dominant in the area, namely Polish, Slovakian, German, and Hungarian). The interaction between the ethnic groups led to the gradual evolution of naming trends (some objects are named in each of the languages mentioned, i.e. *Hinterer Mönch*, *Zadni Mnich*, *Druhý Mnich*, *Hátsó Barát*). The primary aim of the analysis is to contrast more than 260 selected Polish and foreign oronyms in an effort to compare the system of values and perception of the world conveyed in them. The classification has two parts. The first part is based on the constitutive elements of toponyms, and the second on its distinctive components. It

should be highlighted that some toponyms are universal in the sense they do not differ in terms of nomination or motives leading to the formation of a given proper name.

Key words: toponyms of the High Tatra Mountains, proper names in borderlands, naming tendencies, nomination, Polish and foreign proper names

Wprowadzenie¹

„W nazwach własnych – jak pisał Stanisław Gajda (1988, s. 47) – [...] narodowo-kulturowy komponent znaczenia jest szczególnie wyraźny i bogaty jako wynik odbijania się w nich [...] historii i kultury każdego narodu [...]. [...] nazwy własne stają się nośnikami narodowego kolorytu”. Nazewnictwo Tatr w sposób szczególny realizuje powyższe stwierdzenie, ponieważ rejon, z którego pochodzą oronimy² zebrane na potrzeby niniejszego artykułu, to pogranicze dziś polsko-słowackie, a wcześniej polsko-czechosłowackie, galicyjsko-węgierskie i polsko-węgierskie. Tatry jako grupa górską znajdowały się od średniowiecza w zasięgu kilku wspólnot językowo-kulturowych, co nie pozostało bez wpływu na nazewnictwo obiektów tworzących przestrzeń tych gór. Obecność nazw geograficznych o proveniencji niemieckiej również ma historyczne uzasadnienie i jest związana z przybyciem na Podtatrze osadników pochodzących m.in. z Flandrii, Turynii, Saksonii i Śląska, którzy byli sprowadzani przez kolejnych władców węgierskich³. Na przestrzeni czasu w Tatry docierali również turyści i badacze, którzy także nadawali nazwy.

Obszar, z którego pochodzą oronimy, to pogranicze, które definiuję za Ewą Wolnicz-Pawłowską (1998, s. 397) jako „obszar geograficzno-kulturowy wzdłuż granicy językowej, na którym większość mieszkańców (lub określona grupa ludzi) wchodzi stale w kontakt językowy z językiem sąsiednim”. Dodać można by tylko, że w tym wypadku były to kontakty nie z jednym językiem sąsiednim, tylko z kilkoma językami. Pogranicze południowe, o którym tutaj mowa, ma ponadto charakter pogranicza stykowego, ponieważ sąsiadująca ze sobą ludność nie zasy-milowała się w stopniu, który umożliwiałby wytworzenie odrębnej grupy etnicznej (Wolnicz-Pawłowska, 1998, s. 399).

Nazwy, które zostały poddane interpretacji, odnoszą się do wybranych obiektów tworzących grani główną Tatr na obszarze od przełęczy Liliowe do Rysów. Są to toponimy, które powstały na gruncie czterech języków: polskiego, słowackiego, niemieckiego i węgierskiego. Granią, tworzoną przez wspomniane obiekty, prze-

¹ Dziękuję Pani Joannie Nowostawskiej-Gyalóky oraz Panu dr. Wiesławowi A. Wójcikowi za udzielenie cennych wskazówek dotyczących odpowiednio nazewnictwa węgierskiego i słowackiego.

² Są to nazwy obiektów, jakimi są „pojedyncza góra, grupa górską, pasmo górskie, masyw czy łańcuch górski, a także obiektów, które są naturalnymi elementami góry czy pasma górskiego: szczytu, grzbietu, bramy, przełęczy” (Mrózek, 1998, s. 261).

³ Por. Chwaściński, 1979, s. 6; Radwańska-Paryska, Paryski, 2004, s. 410-411; Wolnicz-Pawłowska, 1998, s. 470.

biegała i przebiega granica państwowa, zatem nieco uogólniając, można uznać, że mamy tutaj do czynienia z endonimami, ponieważ nazywane obiekty były (są) „wspólne” dla mieszkańców graniczących ze sobą krajów.

Celem artykułu jest próba rekonstrukcji obrazów przestrzeni górskiej zawartych w jej wielojęzycznym nazewnictwie oraz porównanie ich pod kątem podobieństw i różnic. Wnioski z tak przeprowadzonej analizy mogłyby stać się kolejnym przyczynkiem do badań nad sposobami postrzegania tych samych obiektów rzeczywistości pozajęzykowej przez ludzi posługujących się różnymi językami. Metoda, jaką zastosowałam, interpretując dane wynikające z analizy motywacji semantycznej poszczególnych oronimów, jest właściwa dla badań językowego obrazu świata, który definiuję za Jerzym Bartmińskim (2006, s. 12) jako „zawartą w języku, różnie zwerbalizowaną interpretację rzeczywistości, dającą się ująć w postaci zespołu sądów o świecie. Mogą to być sądy – jak pisze dalej badacz – «utrwalone», czyli mające oparcie w samej materii języka, a więc w gramatyce, słownictwie, w kliszowanych tekstach (np. przysłowia), ale także sądy presupozowane, tj. implikowane przez formy językowe, utrwalone na poziomie społecznej wiedzy, przekonań, mitów, rytuałów”.

Należy przy tym zaznaczyć, że badanie ma charakter wstępny, zatem biorąc pod uwagę szacunkową liczbę nazw wszystkich tatrzańskich obiektów (ponad 30 tys.⁴), należy stwierdzić, że przeprowadzone ono zostało na stosunkowo niewielkiej próbie. Zgromadzone onimy dotyczą łącznie 67 szczytów i przełęczy tworzących, jak wspomniano, fragment głównej grani Tatr. Jest to 81 nazw polskich, 57 niemieckich, 80 słowackich i 52 węgierskie, co daje liczbę ponad 260 toponimów⁵. Z tego względu wnioski, jakie wypływają z analizy semantyczno-motywacyjnej tych nazw, mają charakter fragmentaryczny. W celu uzyskania możliwie najpełniejszego nazewniczego obrazu przestrzeni górskiej (tatrzańskiej), konieczne byłoby prowadzenie dalszych badań zarówno na płaszczyźnie synchronicznej, jak i diachronicznej, w odniesieniu do nazw powstałych w każdym z wymienionych wyżej języków.

⁴ Według Z. Radwańskiej-Paryskiej i W.H. Paryskiego (2004, s. 813).

⁵ Podając liczbę oronimów, uwzględniłam wyłącznie te nazwy, które wykazują różnorodność pod względem motywacji semantycznej przynajmniej jednego z tworzących ją członów, np. niemieckie nazwy *Swinica-joch* i *Swinicascharte* uznaję za różniące się od siebie ze względu na apelatyw wykorzystany do utworzenia ich członów konstytutywnych, czego nie można stwierdzić w odniesieniu do toponimów takich, jak np. *Lilijowepass*, *Lilijovepass*, *Liliowpass*, *Lilienpass*. Zarówno bowiem ich członów konstytutywne (*-pass*), jak i członów dyferencyjne pod względem motywacji semantycznej są tożsame. Można tu jedynie zaobserwować różnicę w sposobach tworzenia tych oronimów. W pierwszych trzech nazwach mamy więc do czynienia z próbą adaptacji nazwy polskiej do języka niemieckiego (na co wskazuje forma tego członu: *Lilijowe-*, *Lilijove-*, *Liliow-*), podczas gdy człon wyróżniający czwartego toponimu zawiera już niemiecką nazwę rośliny, która, jak sądzono, go motywowała, por. ap. niem. *Lilien* ‘lilie’ (WSNP, s. 608). Więcej na temat motywacji nazwy *Liliowe* w dalszej części artykułu.

Źródłem, z którego zostały wynotowane nazwy, jest książka Ivana Bohuša *Od A po Z o názvoch Vysokých Tatier* z 1996 r. Autor przytacza w niej nie tylko toponimy funkcjonujące we współczesnych mu publikacjach, lecz także toponimy historyczne. W odniesieniu do niektórych oronimów pojawia się informacja dotycząca tożsamości nazywających, którymi byli m.in. pasterze, turyści i autorzy przewodników.

Warto również wspomnieć, że dotychczas powstało niewiele publikacji, których tematem jest porównanie wielojęzycznych tatrzańskich toponimów. Problem ten podjęła Marta Pančiková (1994), która zestawiała wybrane nazwy polskie i słowackie, oraz Ján Bauko (2012), który również w wyborze porównał oronimy słowackie i węgierskie.

Interpretacja nazw z uwzględnieniem ich motywacji semantycznej

Jednym z zadań onomasty jest wybór odpowiedniej metody klasyfikacji opracowywanego zbioru nazw zgodnie ze stwierdzeniem Mirosławy Mycawki i Bogusława Dunaja, którzy piszą, że „każda klasyfikacja winna być dostosowana do celu badań i analizowanego materiału” (Dunaj, Mycawka, 2012, s. 174). W wypadku wielojęzycznego nazewnictwa tatrzańskie, które już na gruncie swoich języków odznacza się polionimicznością, znalezienie adekwatnej metody klasyfikacyjnej nie jest łatwe. Odpowiedni jej dobór komplikuje też fakt wieloczłonowości tatrzańskich oronimów i związana z tym ich wielomotywacyjność.

Z uwagi na to oraz na tematykę niniejszego artykułu zgromadzone oronimy uporządkowano wstępnie, inspirując się ustaleniami Marka Kornaszewskiego (1986). Badacz jest twórcą klasyfikacji semantycznej, która w założeniu przeznaczona była dla nazw terenowych, jednak sprawdziła się także w odniesieniu do oronimów (jednojęzycznych) (Jurczyńska-Kłosok, 2020). Klasyfikacja zastosowana w odniesieniu do zgromadzonych tutaj nazw jest dwustopniowa. W części pierwszej uwzględniono motywację semantyczną członów konstytutywnych, a w części drugiej motywację semantyczną członów dyferencyjnych oronimów.

I. Klasyfikacja ze względu na motywację członów konstytutywnych nazw:

Nazwy pomieszczone w tej grupie powstały w procesach: **1. onimizacji**, definiowanej jako „przeniesienie/transfer jednostki językowej w postaci rzeczownika, przymiotnika, czasownika, wykrzyknika, struktury syntagmatycznej, zdaniowej itp. do klasy nazw własnych” (Gałkowski, Bijak, 2018, s. 6) i **2. transonimizacji** rozumianej jako „tworzenie onimów motywowanych innymi nazwami własnymi, zarówno bez udziału wykładników formalnych, jak i z ich użyciem, któremu towarzyszy zmiana denotatu” (Bijak, 2017, s. 3).

1. Grupa ta obejmuje oronimy:

1.1. topograficzne-lokalizujące, por. n. sz. niem. *Pośrednia*,

1.2. topograficzne-charakteryzujące, których człony konstytutywne wskazują na:

1.2.1. właściwości desygnatu istniejące obiektywnie. W swoich podstawach zawierają apelatywy⁶: pol. *czuba, grań, kopa, przechyba, przełęczka, przełęcz, skała, szczyrbina, szczyt, turnia, turniczka, wierch*; słow. *chrbát* ‘grzbiet’ (SSP I, s. 259), *kopa* ‘kopa’ (SSP I, s. 332), *priehyba* ‘przełęcz’ (SSP II, s. 151), *priesmyk* ‘przesmyk (górski)’ (SSP II, s. 152), *sedlo* ‘przełęcz’ (SSP II, s. 268), *štít* ‘szczyt, wierch reg.’ (SSP II, s. 380), *štrbina* ‘szczyrba, szpara, szczelina, rozpadlina’ (SSP II, s. 381), tu: ‘przełęcz’, *tureň*; niem. *der Berg* ‘(wzniesienie) góra’ (WSNP, s. 143), *der Grat* ‘grań’ (WSNP, s. 416), *das Joch* ‘przełęcz’ (WSNP, s. 516), *der Pass* ‘przełęcz’ (WSNP, s. 706), *der Rücken* ‘grzbiet’ (WSNP, s. 778), *der Sattel* ‘(obniżenie w łańcuchu górskim) przełęcz [...] górska’ (WSNP, s. 794), *Spitze*⁸, które funkcjonują albo jako oddzielne człony, albo jako elementy nazw złożonych. W źródłach niemieckich znajdują się ponadto nazwy, których człony konstytutywne zawierają w swoich podstawach polskie apelatywy, por. *Skrajnia Turnia*, *Skrajna Turnia* i *Pośrednia turnia*; węg. *csúcs* ‘wierzchołek, szczyt’ (WSWP, s. 196), *gerinc* ‘grzbiet’ (WSWP, s. 414), *hágó* ‘przełęcz’ (WSWP, s. 442), *hát* ‘plecy, grzbiet, tył’ (WSWP, s. 461), *hegy* ‘góra’ (WSWP, s. 469), *horhos*⁹, *nyereg* ‘geogr. siodło’ (WSWP, s. 836), *szoros* ‘przełęcz, wąwóz’ (WSWP, s. 1040) obecne w nazwach również albo jako oddzielne człony, albo jako elementy nazw złożonych. W źródłach węgierskich znalazły się także oronimy, których człony utożsamiające zawierają w swoich podstawach polskie apelatywy, por. *Skrainia Turnia*, *Skrajna Turnia* i *Posrednia turnia*.

Człony konstytutywne oronimów topograficznych charakteryzujących wskazują również na:

1.2.2. związek z florą, por. n. p.: pol. *Liliowe, Lelijowe*, węg. *Lilijowe*. Nazwa może być motywowana gwarową nazwą lilii złotogłów lub pełnika europejskiego (*leluja*¹⁰) albo też, jak podają Kazimierz Zarzycki i Zofia Zwolińska (1984, s. 69), liliową barwą „rosnącej tu obficie pierwiosnki małeńkiej”. Z ustaleń Ivana Bohuša wynika z kolei, że nazwa ma proveniencję pasterską (Bohuš, 1996, s. 7);

1.2.3. relację pomiędzy obiektem a człowiekiem o charakterze gospodarczym wskazującą na związek z hodowlą zwierząt, por. n. sz.: pol. *Kotel-nica*, słow. *Kotolnica*, por. ap. gw. *kotelnica* ‘miejsce w koszarze na polanie,

⁶ Ze względu na objętość artykułu ograniczam się w podpunkcie 1.2.1 niemal wyłącznie do podania apelatywów, na których ufundowano analizowane oronimy.

⁷ W SSP brak tego hasła, natomiast znaczenie słow. ap. *tureň* jako pol. ‘turnia’ można ustalić na podstawie charakteru obiektu, w którego nazwie ten leksem wystąpił w roli podstawy członu utożsamiającego oraz analogicznych nazw polskojęzycznych, por. n. słow. *Skrajnia Túreň*, *Prostredná Túreň* – pol. *Skrajna Turnia*, *Pośrednia Turnia*.

⁸ *Wielki słownik niemiecko-polski* podaje, że ap. niem. *Spitze* oznacza ‘(zakończenie) (igły) ostry koniec [...] (drzewa) wierzchołek [...] (palca, nosa) czubek etc.’, a *Spitzen* ‘tylko lm góra’ (WSNP, s. 877).

⁹ Ang. ‘pass’ (<https://glosbe.com/hu/en/horhos>); ang. *pass* ‘przełęcz’ (SPAAP, s. 1004).

¹⁰ Por. Radwańska-Paryska, 1963, s. 169.

zagrodzone prowizorycznie gałęziami, gdzie trzymano owce mające się kocić' (SGZ, s. 159)¹¹;

1.2.4. cechy desygnatu oddane za pomocą apelatywów w ujęciu metaforycznym¹², por. ap. pol.: *koń*, *kostur* 'kościana lub drewniana laska' lub 'pręt do zgarniania, rozgarniania ognia w palenisku' (SEJP, s. 252), *ławka* i *wrota*; ap. słow.: *brana* 'brama, wrota' (SSP I, s. 47), *hrebeń* 'grzebień' (SSP I, s. 235), *kôń* 'koń' (SSP I, s. 338), *kostur*, *lávka* 'ławka' (SSP I, s. 365), *veža* 'wieża' (SSP II, s. 475), *vežička* 'wieżyczka' (SSP II, s. 475) i *vráta* 'wrota' (SSP II, s. 493); ap. niem.: *die Scharte*¹³, *das Tor* '(zamku, budynku) brama [...] (stodoły) wrota' (WSNM, s. 940) i *der Turm* '(budowla) wieża' (WSNM, s. 957); ap. węg.: *csorba* 'szczyrba, pęknięcie, rysa' (WSWP, s. 194), *kapu* 'brama, wrota, portal' (WSWP, s. 556) i *torony* 'wieża' (WSWP, s. 1102).

W tej grupie znajdują się również n. sz.: pol. *Cubryna*, słow. *Čubrina*, niem. *Cubryna*, *Čubrina*, węg. n. sz. *Czubrina*, por. pol. ap. gw. *cubryna* 'czupryna' (SGZ, s. 43) oraz n. sz.: pol. *Chłopek*, por. ap. pol. *chłopek* oraz ap. słow. *chopok* 'kopczyk, pagórek, kępa' (SSP I, s. 256)¹⁴, słow. *Chlapik*, *Chlopek*, niem. *Knabe*, *Bäuerlein*, węg. *Legény*, *Parasztocska*. Bohuš twierdzi, że podstawą do utworzenia oronimów słow., niem. i węg. była nazwa polskojęzyczna i wskazuje na różnice semantyczne leksemów, na których ufundowano nazwy niem. i węg.: „V nem. a mad'. literatúre sa stretávame s prekladmi Knabe a Legény, t.j. »šuhaj¹⁵«, alebo Bäuerlein a Parasztocska, t.j. »sedliačik¹⁶«” (Bohuš, 1996, s. 17).

Warto zwrócić uwagę na apelatyw *turnia*, który został utworzony przez Stanisława Staszica od ap. niem. *der Turm* 'wieża' (SWO, s. 954). W polskiej nomenklaturze Tatr Wysokich wśród zbadanych przeze mnie i opisanych w innym miejscu

¹¹ Ustalenie motywacji tej nazwy nastreśla trudności choćby ze względu na niejednoznaczność podstawy apelatywnej onimu, por. *kocioł* 'zagłębienie w skorupie ziemskiej, ograniczone z trzech stron ścianami skalnymi, opadające ku dolinie, odgródzone od niższego odcinka doliny rygłem; występuje głównie przy zboczach górskich' (PSWP 16, s. 330), a także „śrdniem. *kotel* 'grudy błota; odchody zwierząt' oraz śrniem. i dniem. *kutel* 'wnętrżności zwierząt'” (NMPol V, s. 203). Ivan Bohuš (1996, s. 9) pisze, że nazwę prawdopodobnie nadali pasterze, co mogłoby przemawiać raczej za jej związkiem z leksemami *kotelnica*, *kotel* lub *kutel*. Ze względu na ukształtowanie terenu nazwę tę można by także powiązać z ap. *kocioł* (słow. *kotoľ*, por. SSP I, s. 336), jednak trudno byłoby potwierdzić tę hipotezę w odniesieniu do innych obiektów, które nazwano w ten sam sposób, por. *Kotelnica* (obły szczyt poza Tatrami, w rejonie Białki Tatrzańskiej), *Kotelnica* w Zakopanem (rejon północnego zbocza Gubałówki).

¹² Ograniczam się tutaj jedynie do podania przykładów nazw o charakterze metaforycznym. Więcej na ten temat zob. Komorowska, 2000 i Kosecki 2006, 2014.

¹³ Pol. '(w ostrzu) szczyrba; (w murze) otwór strzelniczy' (WSNP, s. 800). Apelatyw, na którym ufundowano człon określany nazw, został wykorzystany do oznaczenia obniżenia w grzbiecie górskim.

¹⁴ Por. też: Jurczyńska-Kłosok, 2020, s. 120.

¹⁵ Pol. 'chłopak, młodzieniec, kawaler' (SSP II, s. 386).

¹⁶ Pol. 'chłop, wieśniak' (SSP II, s. 268).

ponad 4,5 tys. nazw znalazł się tylko jeden oronim, którego człon konstytutywny został utworzony z wykorzystaniem ap. *wieża* (por. *Wieża Świerza*), za to toponimów z leksemem *turnia* (a także jego wersjami ekspresywnymi, deminutywnymi i pluralnymi) jest blisko trzysta. Zapożyczenie to zaadaptowało się w języku polskim nadzwyczaj dobrze, można je także odnaleźć w słownikach gwarowych.

1.2.5. rozmiar, por. n. sz. niem. *Galizischer Gruby*,

1.2.6. niepewną motywację semantyczną, por. n. sz. pol. *Świnica*, słow. *Swinica*; n. sz. pol. i słow. *Rysy*.

Gdyby uznać, że nazwa *Świnica* ma związek z ap. *świnia* (WET: 1217), wówczas prawdopodobnie należałoby zaliczyć onim do grupy nazw motywowanych podobieństwem kształtu desygnatu do innego obiektu (podobnie trzeba by postąpić z inną polską nazwą tego szczytu (*Swinia Skala*) oraz jej odpowiednikami niemieckim (*Sauberg*) i węgierskim (*Koczahegy*), por. ap. niem. *die Sau* ‘(samica świni domowej) maciora, locha’ (WSNP, s. 794) i ap. węg. *koca* ‘maciora’ (WSWP, s. 636). Paryscy piszą, że „Niemcy i Węgrzy używali dla Świnicy jej nazwy pol., a tylko wyjątkowo stosowali takie kalki nazewnicze, jak Sauberg, Schweinskopf i Koczahegy” (Radwańska-Paryska, Paryski, 2004, s. 1217). Jeśli natomiast nazwa nawiązuje swą formą do dawnego niemieckiego liczebnika *zween* (szczyt ma dwa wierzchołki) (Jurczyńska-Kłosok, 2020, s. 384), wówczas trzeba by raczej potraktować ją jako wskazującą na charakter obiektu ze względu na wspomnianą dwuwierzchołkowość.

Z kolei nazwę *Rysy* można by zaliczyć do grupy onimów wskazujących na rozmiar obiektu, o ile apelatyw, który stał się jej podstawą, to niem. *der Riese* (pol. ‘olbrzym’) (Jurczyńska-Kłosok, 2021, s. 339–340). Jeśli natomiast nazwa, po raz pierwszy jako *Risse* zapisana w 1863 r. (Bohuš, 1996, s. 22), ma związek z porysowanymi zboczami obiektu, wówczas prawdopodobnie należałoby ją rozpatrywać jako jedną z tych, które wskazują na jego wygląd. Niepewna motywacja nazwy szczytu bierze się m.in. stąd, że, jak twierdzi Ivan Bohuš (1996, s. 22), początkowo nazwą *Rysy* określano albo *Žabi Šczyt Wyžni*, albo *Žabi Šczyt Wyžni* wspólnie z *Nižnymi Rysami* i *Žabią Lalką*¹⁷. Patrząc na ten fragment łańcucha Tatr od strony północnej, a zwłaszcza z rejonu Doliny Białej Wody, *Rysów* rzeczywiście nie widać, za to trzy wymienione wyżej szczyty, do których można by jeszcze dodać *Kopę Spadową*, ustawiają się w amfiladzie i można odnieść wrażenie, że to właśnie one są najwyższe, najbardziej okazałe, może nawet „olbrzymie”.

2. W tej grupie znalazły się onimy, których członki konstytutywne wskazują na powstanie nazw w procesie transonimizacji. Są to nazwy:

¹⁷ Władysław Cywiński pisze z kolei, że nazwa *Rysy* „dotyczyła pierwotnie wspólnie Niżnich Rysów (dzisiejszych), Żabiego Wyżniego i Żabiego Mnicha [...]. Dzisiejsza wersja pojawiła się w literaturze w roku 1863. Z kolei tzw. Rysa, ciągnąca się spod wierzchołka ku pn.-zach., do Kotła pod Rysami, to logiczny, popularny, świeżej daty nowotwór nie mający jednak niczego wspólnego z toponomastyką szczytu” (Cywiński, 2001, s. 23).

2.1. z odtoponimicznym członem konstytutywnym: n. sz. niem. i węg. *Gladki* od n. p. *Gładka Przełęcz*; n. sz. *Ribia* od n. s. *Rybie*¹⁸; n. p. pol. *Zawracik* od n. p. *Zawrat* i suf. *-ik*; n. sz. pol. *Mała Kotelnica*, słow. *Malá Kotolnica*; n. sz. pol. *Wschodnia Kotelnica*, słow. *Východná Kotolnica*; n. sz. pol. *Zadni Mnich*, słow. *Druhý mnich*, niem. *Mönch II*, węg. *Barát II*.

W oronimach, które nawiązują do nazwy innego szczytu leżącego nieopodal – *Mnicha*, uwidacznia się punkt widzenia, jaki obrał (obrali) nazywający. Człon dyferencyjny słowackiej nazwy wskazuje na lokalizację obiektu wyrażoną za pomocą słowackiego liczebnika porządkowego *druhý*. Z kolei człony dyferencyjne nazw polskiej, niemieckiej i węgierskiej, por. n. sz.: pol. *Zadni Mnich*, niem. *Mönch II* (czyt. ‘der hintere Mönch’) i węg. n. sz. *Barát II* (czyt. ‘hátsó Barát’), zostały ufundowane na przymiotnikach, które wskazują na jego położenie. Wyjaśnienie motywacji tej nazwy, a co za tym idzie, również odpowiednie sklasyfikowanie onimu, nie jest jednak proste. Ze względu na to, że kształt szczytu może przywołać na myśl skojarzenia z postacią mnicha w kapturze, można by opisywać nazwę jako taką, która powstała na drodze „czystej” onimizacji. Tej hipotezie przeczą jednak obserwacje, które można poczynić, analizując inne nazwy obiektu, nieuwzględnione przez Bohuša. Józef Nyka pisze bowiem, że szczyt ten w XIX w. był przez górali nazywany *Cukrową Skalą*. Widziano w nim, jak pisze badacz, podobieństwo do głowy cukru i wyjaśnia, że „cukier trzcinowy sprzedawany był kiedyś w postaci spiczastych »głów«”, a gdy na przełomie wieków XIX i XX „głowy cukru wyszły z handlu, juhasi zwali tę turnię Mniszką, Mnichową Babą, Organistą” (Nyka, 2001, s. 1). Wydaje się zatem, że odkąd opisywany obiekt przestano nazywać *Cukrową Skalą*, nazewnictwo usytuowano go wobec *Mnicha*. Przy czym *Mnich* ma wysokość 2068 m n.p.m., a *Zadni Mnich* 2172 m n.p.m. To, że wymieniony jako drugi, stał się *zadnim*, wynika więc z przyjętego przez nazywającego określonego punktu widzenia. Patrząc bowiem z rejonu Morskiego Oka w kierunku południowym, z lekkim odchyleniem na zachód, niższy z wymienionych szczytów znajduje się bliżej obserwatora, a wyższy dalej, za *Mnichem*. Jak pisze Renata Przybylska, omawiając koncepcję Ronalda Langackera dotyczącą punktu widzenia, „po uporządkowaniu obiektów na linii wzroku ten, który jest bliżej obserwatora, zwykle staje się figurą, elementem pierwszorzędnie wyróżnionym, podczas gdy obiekt położony dalej służy jako tło” (Przybylska, 2004, s. 151). Spośród dwóch szczytów podobnych do siebie pod względem kształtu ten, który znajdował się bliżej nazywającego (nazywających), czyli *Mnich*, rzeczywiście został pierwszorzędnie wyróżniony, jako pierwszy otrzymał też nazwę, a następnie przyznano mu status lokalizatora, którym stał się dla *Zadniego Mnicha*.

Problematiczne jest zaklasyfikowanie onimu *Zawracik*, pierwotnej polskiej nazwy przełęczy nazywanej od 1890 r. *Wrotami Chałubińskiego* (Nyka, 1971,

¹⁸ *Rybie* to dawna nazwa zbiornika wodnego zwanego dziś w języku polskim *Morskim Okiem*.

s. 268), do odpowiedniej grupy nazw, ponieważ może być w nim zawarta informacja zarówno o podobieństwie obiektu do, położonej stosunkowo niedaleko, przełęczy *Zawrat*, jak i o jego rozmiarze oraz funkcji, por. n. p. *Zawrat* i suf. *-ik*; vb. gw. *zawrzeć* ‘zamknąć’ (SGZ, s. 456); ap. gw. *zawrocie* ‘miejscowość, w której się droga zawraca’ (SGP VI, s. 338). Mamy tutaj zatem do czynienia albo z nazwą powstałą w procesie onimizacji, albo transonimizacji.

2.2. z odantroponimicznym członem konstytutywnym: n. sz. słow. *Valentkova*, niem. *Walentkova*, węg. *Walentkova*¹⁹ (Bohuš, 1996, s. 9); n. p. pol. *Walentkova Przełęcz*, słow. *Valentkovo sedlo*, niem. *Walentkowajoch* i węg. *Walentkawahágó*; n. sz. p. *Walentkova Grań* i słow. *Valentkov hrebeň*. Według Bohuša we wszystkich wymienionych tutaj nazwach upamiętniono pasterza *Valentka* (Bohuš, 1996, s. 9); n. sz. niem. *Lucifer*²⁰ – jej autorem jest Karol Englisch, według którego to właśnie Lucyfer pierwszy stanął na tym szczycie (Bohuš, 1996, s. 20).

II. Klasyfikacja ze względu na motywację semantyczną członów dyferencyjnych oronimów. Do ich utworzenia wykorzystano cechy jakościowe desygnatów wskazujące na:

1. status desygnatu, por. n. sz. niem. *Grenzberg* od. ap. niem. *die Grenze* ‘granica’ (WSNP, s. 417) – ‘szczyt graniczny; leżący w pasmie granicznym’;

2. lokalizację desygnatu:

2.1. ze wskazaniem na obiekt, który przyjął funkcję lokalizatora: od otworów skalnych (*dziur*) znajdujących się w południowo-wschodnich zboczach szczytu: n. sz. pol. *Dziurawa Turnia* i słow. *Deravá veža*; od n. d. słow. *Piargová dolinka*²¹; n. p. słow. *Piargová štrbina*; od n. d. *Dolina Mięguszwiecka*: n. sz. pol. *Mięguszwiecka Grań*, słow. *Mengusovský hrebeň*, niem. *Mengsdorfer Grat* i węg. *Menguszfalvi gerinc*; od n. d. słow. *Piargová dolinka*: n. sz. słow. *Piargová veža*; od pol. n. g. *Wołowy Grzbiet*: n. sz. pol. *Wołowa Turnia*, słow. *Volia veža*, niem. *Ochsenrückenturm* i węg. *Ökörháttorony*; n. p. pol. *Wołowa Szczerbina*; od nazwy słow. krainy geograficznej – *Liptowa*: n. sz. pol. *Liptowskie Mury*, słow. *Liptovské mury*; n. sz. węg. *Liptói-határhegy*; od n. l. *Ciemne Smreczyny*: n. sz. pol. *Ciemnosmreczyńska Turnia*, słow. *Temnosmrečinská veža*, niem. *Smreciner Turm* i węg. *Szmrecsini torony*; od n. p. *Wrota Chałubińskiego*: n. sz. pol. *Chałubińskiego Turniczka* i słow. *Chałubińského vežička*; od n. s. *Czarny Staw Polski*: n. p. pol. *Czarna Ławka*, *Czarna Przełęcz*, n. słow. *Čierna lávka*, niem. *Czarnyjoch*, węg. *Czarnyhorhos*, *Czarnyhágó*, *Fekete-hágó*; od n. s. *Czarny Staw*: n. sz. niem. *Schwarzenespitze*, węg. *Feketetavi csúcs*; od n. s. *Morskie Oko*: słow. *Štít Morského Oka*, niem. n. sz. *Meeraugspitze*, *Meeraugenspitze* i węg. *Tengerszemcsúcs*, *Tengerszem*

¹⁹ N. pol. *Walentkowy Wierch*.

²⁰ N. pol. *Wołowa Turnia*.

²¹ Nazwy obiektów, od których inne obiekty wzięły nazwę, podaję w wersji polskiej, a tylko wyjątkowo w innym języku, gdy nazwa obcojęzyczna nie pokrywa się pod względem motywacji semantycznej z nazwą polską.

csúcs; od n. s. *Hińczowe Stawy*: n. sz. pol. *Hińczowa Turnia*²², słow. *Hincova veža*, niem. *Hinzenseeturm* i węg. *Hincótavi torony*; od n. s. *Żabie Stawy Mięguszwieckie*: n. sz. pol. *Żabi Koń*²³ i słow. *Žabí kôň*; n. p. pol. *Żabia Przełęcz*, słow. *Žabie sedlo*, niem. *Frosch-Joch* i *Froschseejoch*, węg. *Béka-hágó* i *Békastavi hágó*; n. sz. pol. *Żabia Turnia Mięguszwiecka*, słow. *Žabia veža*, *Žabia veža mengusovská*, niem. *Froschseeturm* i węg. *Békastavi torony*; n. p. pol. *Żabia Mięguszwiecka Przełęcz*; od n. s. *Hińczowe Stawy*: n. p. pol. *Hińczowa Przełęcz*, słow. *Hincovo sedlo*, niem. *Hinzenseescharte* i węg. *Hincoi hágó*; od n. sz. *Dziurawa Turnia*: n. sz. pol. *Dziurawa Turniczka* i słow. *Deravá vežička*; od n. sz. *Mięguszwieckie Szczyty*: n. sz. pol. *Mięguszwiecka Turniczka* i słow. *Mengusovska vežička*; n. p. niem. *Mengsdorfer Scharte* i węg. *Menguszfalvi csorba*; od n. sz. *Zadni Mnich*: n. sz. niem. *Hintere Smreciner Scharte* i węg. *Hátsó-Smrecsini-csorba*; n. p. niem. *Hintere Mönchsscharte* i węg. *Hátsó Barátcsorba*; od n. sz. *Wielki Mięguszwiecki Szczyt*: n. p. pol. *Wielka Mięguszwiecka Przełęczka*, słow. *Veľká mengusovska štrbina*; od n. sz. *Wołowiec Mięguszwiecki*: n. słow. *Voli chrbát*, niem. *Ochsenrücken* i *Mengsdorfer Ochsenrücken*, węg. *Ökörhát* i *Mengusfalvi Ökörhát*; od n. sz. *Kotelnica*: n. p. słow. *Kotolnicová priehyba*; od n. sz. *Świnica*: n. p. pol. *Świnicka Przełęcz*, słow. *Svinické sedlo* i *Svinicove sedlo*, niem. *Swinicajoch* i *Swinnica-Scharte* oraz węg. *Swinicahágó* i *Swinnica-csorba*; od n. sz. *Gładka Przełęcz*: n. sz. pol. *Gładki Szczyt*, słow. *Hladký štít*, niem. *Glatte Berg* i węg. *Sima-hegy*; od n. zb. *Gładkie*: n. p. pol. *Gładka Przełęcz*, słow. *Hladké sedlo*, niem. *Glatkijoch*, *Glatkijoch*, *Glatte Pass*, węg. *Gladkihágó*, *Glatkyhorhos*, *Sima-hágó*.

Zdarza się, że nietatwo jest stwierdzić, jakie względy kierowały nadającym nazwę przy wyborze leksemu, który następnie uległ onimizacji. Ivan Bohuš pisze bowiem o nazwie *Čierna lávka*, że nie jest ona adekwatna dla tego obiektu, ponieważ leksem, który stał się podstawą jej członu utożsamiającego, wykorzystywano do oznaczania miejsc wąskich, trudnych do pokonania, a w tym przypadku na przełęcz prowadzi dogodna ścieżka, samo przejście zaś znane jest od dawna (Bohuš, 1996, s. 11). Ten przypadek nazewnictwa może być wyrazem tendencji, o której pisała Renata Przybylska: „punkt widzenia, z którego scena jest obrazowana prototypowo (deiktycznie) związany jest z miejscem, jakie aktualnie zajmuje mówiący-nadawca danego komunikatu” (2004, s. 153). W dalszej części artykułu językoznawczyni pisze, że istnieje wiele możliwości ustalenia punktu widzenia. W odniesieniu do obiektu, w którego podstawach nazw znalazły się apelatwy *ławka*, *lávka* i *przełęcz*, spośród siedmiu punktów opisanych przez badaczkę, uwagę zwracają te, które zostały oznaczone jako a) oraz g), por. „a) punkt widzenia aktualnego, ujawnionego nadawcy, uczestnika sceny, [...] g) punkt widzenia typowy, związany z miejscem, z którego najczęściej ludzie dokonują oglądu danej sceny”

²² Nazwę nadał Walery Eljasz (Bohuš, 1996, s. 18).

²³ Autorami nazwy są Klimek Bachleda (człon *Koń*) i Janusz Chmielowski (człon *Żabi*) (WET, s. 1439).

(Przybylska, 2004, s. 153). Żeby bowiem można było stwierdzić, czy mamy do czynienia z obiektem „wąskim i trudnym do pokonania” (zgodnie z definicjami przytoczonymi przez Bohuša), trzeba byłoby przyjąć dwa punkty widzenia. Odczucie przestrzeni jest pod pewnymi względami subiektywne. Miejsce, które według wspomnianego autora *Od A po Z...* nie jest wąskie, a przejście przez nie – wygodne, nie musiało rysować się takim dla nazywającego, który mógł być uczestnikiem sceny, a swoje odczucia związane z bezpośrednim doświadczeniem obiektu zawarł w nazwie ufundowanej na apelatywie słów. *lávka* (wówczas byłaby to strategia opisana przez Przybylską w podpunkcie a). Z drugiej strony taka ocena obiektu mogła zostać dokonana także przez kogoś, kto patrzył nań z pewnej odległości i przyjął taki punkt widzenia, z którego obiekt wydawał się trudny do pokonania i dlatego otrzymał nazwę ufundowaną na ap. *lávka*. W tym wypadku być może mielibyśmy do czynienia z realizacją strategii opisanej przez badaczkę w podpunkcie g), gdzie obserwator nie był uczestnikiem sceny, a jedynie jej obserwatorem, więc jego osobiste doświadczenia związane z użytkowaniem desygnatu nie miały wpływu na charakter wykreowanej nazwy.

2.2. ze wskazaniem na usytuowanie obiektów względem stron świata, por. n. p. słów. *Východné*²⁴ *Volovské sedlo*, niem. *Östliche*²⁵ *Ochsenrückenscharte* i węg. *Keleti*²⁶ *Ökörhátcsorba*; n. p. słów. *Východná Volia štrbina*; n. p. słów. *Východné Mengusovské sedlo*; n. p. słów. *Východná Deravá štrbina* i *Západná Deravá štrbina*²⁷; n. p. niem. *Westlicher Svinnica-Sattel*; n. p. węg. *Nyugati*²⁸ *Swinicza-nyereg*; n. p. słów. *Západná*²⁹ *volia štrbina*; n. p. pol. *Przełęcz południowo-wschodnia pod Mnichem II*; n. sz. pol. *Wschodnia Kotelnica* i słów. *Východná Kotolnica*; n. sz. słów. *Východný Mengusovský štít*; n. sz. niem. *Östliche Mengsdorfer Spitze* i węg. *Keleti Menguszfalvi csúcs*. W niektórych z wymienionych nazw zawarto także informację dotyczącą lokalizatora;

2.3. ze wskazaniem na usytuowanie obiektu względem innego obiektu na osi pionowej (góra – dół):

2.3.1. wyrażoną za pomocą struktury językowej innej niż wyrażenie przyimkowe z podaniem informacji dotyczącej nazwy obiektu, który przyjął funkcję lokalizatora, np. od kształtu żlebu: n. p. słów. *Krivé sedlo*; n. p. pol. *Wyżnia Mięguszwiecka Przełęcz*, słów. *Vyšné Mengusovské sedlo*; n. p. pol. *Żabia Przełęcz Wyżnia*, słów. *Vyšné Žabie sedlo*; n. p. słów. *Nižná Svinicová štrbina*;

2.3.2. wyrażoną za pomocą wyrażenia przyimkowego z podaniem informacji dotyczącej nazwy obiektu, który przyjął funkcję lokalizatora, np. od

²⁴ Adi. słów. *východný* ‘wschodni’ (SSP II, s. 510).

²⁵ Adi. niem. *östlich* ‘wschodni’ (WSNP, s. 699).

²⁶ Adi. węg. *keleti* ‘wschodni’ (WSWP, s. 568).

²⁷ Por. n. sz. pol. *Dziurawa Turnia*.

²⁸ Adi. węg. *nyugati* ‘zachodni’ (WSWP, s. 842).

²⁹ Adi. słów. *západný* ‘zachodni’ (SSP II, s. 576).

kształtu żlebu: n. p. pol. *Przełęczka nad Krzywe*; od n. d. *Dolina Mięguszwiecka*: n. p. pol. *Mięguszwiecka Przełęcz*, *Mięguszwiecka Przełęcz pod Chłopkiem*, *Mięguszwiecka Przełęcz koło Chłopka*, słow. *Mengusovské sedlo*; od n. p. *Wrota Chałubińskiego*: n. sz. pol. *Kopa nad Wrotami* i słow. *Kopa nad Chałubińského bránou* oraz n. p. pol. *Przełęcz nad Wrotami* i słow. *Sedlo nad Chałubińského bránou*; od n. s. *Morskie Oko*: słow. n. sz. *Kopa nad morskim*; od n. s. *Czarny Staw*: n. p. słow. *Sedlo nad Czarnym*; od n. s. *Rybie*: n. sz. słow. *hřebeň nad Rybím*, *Nad Rybím*, *Kopa nad Rybím*; od n. sz. słow. *Druhý mních*: n. p. słow. *Štrbina pod Druhým mníchom* i *Štrbina za Druhým mníchom*³⁰.

Wielowymiarowa górską przestrzeń dzięki użyciu przyimków *nad* i *pod* została sprowadzona do dwóch wymiarów, ponieważ pominięto wymiar, jakim jest głębokość. Jak jednak zauważa Renata Przybylska, dzieje się tak, gdy przestrzeń obserwowana jest z pewnej odległości (Przybylska, 2002, s. 414–415, 446)³¹. Należy stwierdzić, że taka praktyka jest powszechna wśród obserwatorów przestrzeni górskiej.

2.4. ze wskazaniem na usytuowanie obiektów względem siebie:

2.4.1. na osi poziomej (typu przód – środek – tył), por. n. p. pol. *Przednia Kotelnicowa Ławka*, słow. *Predná Kotolnicová lávka*; n. p. pol. *Pośrednia Kotelnicowa Ławka*, słow. *Prostredná Kotolnicová lávka*; n. p. pol. *Zadnia Kotelnicowa Ławka*, słow. *Zadná Kotolnicová lávka*. W wymienionych nazwach ujawnia się punkt widzenia obserwatora, który te trzy przełęcze wyodrębnił spośród innych obiektów i nazewnictwo uzależnił od siebie nawzajem; n. sz. pol. *Skrajna Turnia*, słow. *Krajná kopa*, *Skrajnia Túreň*, niem. *Skrajnia-Turnia-Berg*, *Skrajnia Turnia*, *Randturm*, węg. *Skrainia Turnia*, *Szélső torony*; n. sz. pol. *Pośrednia Turnia*, słow. *Prostredná kopa*, *Prostredná Tureň*, niem. *Pośrednia turnia*, *Mittlerer Turm*, węg. *Posredna turnia*, *Középső torony*; n. sz. pol. *Mięguszwiecki Szczyt Pośredni*³², *Mięguszwiecki Szczyt Środkowy*, słow. *Prostredný Mengusovský štít*, niem. *Mittlere Mengsdorfer Spitze* i węg. *Középső Menguszfalvi csúcs*.

Informacja na temat tego rodzaju lokalizacji obiektów jest ściśle związana z punktem widzenia i sposobem odbioru przestrzeni przyjętymi przez konceptualizatora. Aby obiekty mogły zostać oznaczone za pomocą przymiotników wskazujących na ich położenie względem siebie, najpierw nazywający musiał je w parach lub w triadach wyodrębnić spośród innych obiektów, które od tej chwili zaczęły pełnić

³⁰ Są to dwie nazwy dotyczące tego samego obiektu. W nich również jest widoczny różny sposób oglądu obiektu uwzględniony przez konceptualizatorów i wyrażony za pomocą dwóch przyimków: *pod* i *za*.

³¹ Na temat lokalizacji obiektów tworzących górską przestrzeń z wykorzystaniem przyimków lokatywnych zob. w: Jurczyńska-Kłosok, 2020.

³² Te wielojęzyczne nazwy *Mięguszwieckiego Szczytu Pośredniego* można by także opisać jako element triady *Wielki Mięguszwiecki Szczyt*, *Velký Mengusovský štít* – *Mięguszwiecki Szczyt Pośredni*, *Prostredný Mengusovský štít* – *Mięguszwiecki Szczyt Czarny*, *Východný Mengusovský štít* (tak samo w jęz. niem. i węg.), ponieważ wskazują one na usytuowanie obiektu pomiędzy dwoma innymi i ten stan rzeczy oddaje kształt jednego z jej członów wyróżniających (por. *Pośredni*).

funkcję tła. Z kolei aby jeden ze szczytów mógł zyskać określenie *pośredniego*, a inny *skrajnego*, potrzebny był trzeci obiekt, który „domykałby” scenę. W tym przypadku była to Świnica (2301 m n.p.m.). Dwa szczyty, których człony konstytutywne zawierają ap. *turnia*, są wyraźnie od niej niższe i jednocześnie podobne do siebie pod względem kształtu i wysokości (*Pośrednia Turnia* – 2128 m n.p.m., *Skrajna Turnia* – 2097 m n.p.m.). Obserwator, zanim nazwał, patrzył na obiekty od strony północnej (najprawdopodobniej z rejonu Hali Gąsienicowej) lub południowej. Można zatem stwierdzić, że to Świnica pełni funkcję jednego z lokalizatorów (w pewnym sensie lokalizatory są dwa – ale tylko dla *Pośredniej Turni*, której nazwa wyraźnie wskazuje na dwa obiekty, pomiędzy którymi usytuował ją nazywający), chociaż jej nazwa nie została uwzględniona w żadnym z wymienionych oronimów. Podobny problem rysuje się w odniesieniu do dwóch nazw tego samego obiektu, por. n. p. słow. *Krajné sedlo* i *Prostredné sedlo*, chociaż człony wyróżniające tych oronimów pozornie na taki stan rzeczy nie wskazują. Jeśli jednak spojrzymy na tę kwestię przez pryzmat punktu widzenia przyjętego przez nazywającego-konceptualizatora, wówczas będzie można uznać, że ten sam obiekt może być widziany przynajmniej dwójako. I tak np. nazwa *Krajné sedlo* może oddawać położenie w pobliżu pol. *Skrajnej Turni* (nom. słow. *Krajná kopa*, *Skrajnia Túreň*), a nazwa *Prostredné sedlo* może oddawać „umiejscowienie” przełęczy pomiędzy *Świnicką Przełęczą* (nom. słow. *Svinické sedlo*, *Swinicowe sedlo*) a *Skrajną Przełęczą* (nom. słow. *Krajné sedlo*);

2.4.2. na osi pionowej (typu góra – dół), por. n. sz. pol. *Wyżni Kostur*, słow. *Vyšný kostur* i n. sz. pol. *Niżni Kostur*, słow. *Nižný kostur*, przy czym *wyżni* oznacza wyższy od tego, który określono jako *niżni*, a nie jeden znajdujący się nad drugim, por. 2055 m n.p.m. – 2083 m n.p.m.; n. p. pol. *Niżnia Liptowska Ławka*, słow. *Nižná Liptovská lávka* i n. p. pol. *Wyżnia Liptowska Ławka*, słow. *Vyšná Liptovská lávka*. W tych nazwach uwzględniono również *Liptów*, czyli słowacką krainę geograficzną, którą od Podhala oddziela główna grań Tatr.

Nazwy, których człony określające wskazują na położenie jednego obiektu względem innego obiektu, to toponimy dwuczłonowe i trójczłonowe, a także nazwy, w których podstawach członów dyferencyjnych występują wyrażenia przyimkowe. Zdecydowana większość tych onimów powstała w procesie transonimizacji;

3. florę obecną w pobliżu desygnatu, por. n. p. pol. *Przełęcz Liliowe*, niem. *Lilijowepass*, *Lilijovepass*, *Liliowpass*, *Liliensattel*, *Lilienpass*, słow. *Laliové sedlo*, *Liliové sedlo*, *Liliový priesmyk*, węg. *Liliowehágó*, *Lilijowehágó*, *Lelijowehágó*, *Liliowhágó*, *Liliomszoros*;

4. faunę obecną w pobliżu desygnatu, por. n. sz. niem. *Adlerspitze*, por. ap. niem. *Adler* ‘orzeł’ (WSNP, s. 28) i węg. *Sas-csúcs*, por. ap. węg. *sas* ‘orzeł’ (WSWP, s. 962);

5. działalność człowieka:

5.1. nazwy o charakterze pamiątkowym zawierające imię lub nazwisko upamiętnionej postaci, por. n. sz.: niem. *Kolbenheypitze* i węg. *Kolbenhey-*

ercsúcs; w nazwach upamiętniono Karla Kolbenheyera, nauczyciela, meteorologa, autora przewodnika po Tatrach (Bohuš, 1996, s. 16–17); n. p.: pol. *Wrota Chałubińskiego*³³, słow. *Chaľubińského brána*, *Chalubinského vráta*, *Chalubińského vráta*, niem. *Chalubinski Tor*, węg. *Chalubinski kapu*; w tych onimach upamiętniono dr. Tytusa Chałubińskiego, który w drugiej poł. XIX w. rozpropagował Zakopane jako miejscowość uzdrowiskową; n. p.: niem. *Chalubinski Scharte*, *Chalubinskypass*, węg. *Chalubinskicsorba*, *Chalubinsky hágó* oraz n. sz. niem. *Chalubinskispitze*, węg. *Chalubinskicsúcs*. W nazwach przełęczy i szczytu upamiętniono Ludwika Chałubińskiego, który w towarzystwie przewodników – Wojciecha Roja i Macieja Sieczki w 1877 r. jako pierwszy stanął na wierzchołku Wielkiego Mieguszwieckiego Szczytu (Bohuš, 1996, s. 15-16); od n. os. *Šimon Häberlein*: n. sz. niem. *Simonturm* i węg. *Simontorony*; n. sz. niem. *Fischerturm* i węg. *Fischertorony*. W pierwszych dwóch nazwach ich autor, Häberlein, upamiętnił samego siebie (Bohuš, 1996, s. 21), a dwóch ostatnich onimach Karol Englisch chciał upamiętnić zasłużonego działacza turystycznego Mikuláša Fischera, jednak działania autora nazwy nie przyniosły skutku (Bohuš, 1996, s. 18);

5.2. nazwy o charakterze pamiątkowym niezawierające imienia i/lub nazwiska upamiętnianej postaci: od ap. niem. *Wilderer* i ap. węg. *vadorzó* ‘kłusownik’: n. p. niem. *Wildererjoch*, *Wildererpass*, węg. *Vadorzóhágó*;

6. rozmiar obiektu, np. n. sz. pol. *Wielki Mieguszwiecki Szczyt*, słow. *Veľký Mengusovský štít*, niem. *Grosse Mengsdorfer Spitze*, węg. *Nagy Menguszfalvi csúcs*; n. sz. pol. *Wielka Kotelnica*, słow. *Veľká Kotolnica*; n. sz. pol. *Mała Kotelnica*, słow. *Malá Kotolnica*; n. sz. pol. *Gruby Wierch*, *Gruby Miedziany Wierch*, *Gruby Wierch w Liptowskich Murach*, słow. *Hrubý štít*, węg. *Vastag hegy*; n. p. pol. *Mała Wołowa Szczerbina*; n. p. pol. *Mała Rogata Szczerbina*, słow. *Malá Rohatá štrbina*; n. p. pol. *Wielka Rogata Szczerbina*, słow. *Veľká Rohatá štrbina*; n. p. pol. *Wielka Wołowa Szczerbina*, słow. *Veľká Volia štrbina*; n. p. słow. *Veľká Mengusovská štrbina*.

Większość nazw zaklasyfikowanych do tej grupy zawiera człony dyferencyjne wskazujące zarówno na rozmiar obiektu (por. adi. *wielki*, *veľký*, *gross*, *nagy*; *mały*, *maľý*; *gruby*, *hrubý*, *vastag*), jak i na jego lokalizację;

7. jakość podłoża, por. n. sz. pol. *Głazna Turnia* (od ap. *głaz*).

Podsumowanie

1. W odniesieniu do nazewnictwa omawianego fragmentu grani głównej Tatr należy stwierdzić, że pod względem motywacji semantycznych nazwy powstałe na gruncie czterech języków: polskiego, słowackiego, niemieckiego i węgierskiego nie różnią się znacznie między sobą (ich człony najczęściej wskazują na właściwości

³³ Nazwę polską nadał Walery Eljasz (Bohuš, 1996, s. 13).

desygnatu istniejące obiektywnie i mają charakter topograficzny lokalizujący). Wpływ na to mógł być podyktowany np. rozwojem turystyki i chęcią wypracowania wspólnego kodu nazewniczego, który ułatwiałby wzajemną komunikację. Praktyka polegająca więc na swoistym „przejmowaniu” sposobu oglądu poszczególnych obiektów tworzących górską przestrzeń, co wyraża się w kreowaniu nazw podobnych lub nawet tożsamy pod względem motywacji semantycznej, obserwacje te może potwierdzać. W odniesieniu do zgromadzonych tutaj nazw można zauważyć, że punktem wyjścia takich działań były najczęściej nazwy słowiańskie, o czym świadczyć mogą te oronimy, których jeden człon stanowi przejęta bez zmian formalnych (lub z niewielkimi zmianami) nazwa o rodowodzie polskim lub słowackim, a drugi człon (funkcjonujący samodzielnie lub jako element nazwy złożonej) zawiera w swojej podstawie odpowiednio apelatyw niemiecki lub węgierski, np. od n. zb. pol. *Gładkie*: n. p. pol. *Gładka Przełęcz*, słow. *Hladké sedlo*, niem. *Gladkijoch*, *Glatkijoch*, *Glatter Pass*, węg. *Gladkihágó*, *Glatkyhorhos*, *Sima-hágó* czy od n. s. pol. *Czarny Staw Polski*: n. p. pol. *Czarna Ławka*, *Czarna Przełęcz*, n. słow. *Čierna lávka*, niem. *Czarnyjoch*, węg. *Czarnyhorhos*, *Czarnyhágó*, *Fekete-hágó*.

Większość obiektów wybranego fragmentu głównej grani Tatr jest motywowana położeniem obiektów względem siebie, choć lokalizatorami dla danego desygnatu nie zawsze są te same obiekty, por. n. przeł. pol. *Ciemnosmreczyńska Przełęczka*, słow. *Piargová štrbina* lub n. sz. pol. *Szpiglasowa Czuba* i słow. *Malý Hrubý štít*. „Pojęcie punktu widzenia [bowiem – uzup. A.J.-K.] [...] – jak dowodzi Renata Przybylska – tkwi też [...] w charakterystykach semantycznych wielu nazw obiektów, które są przecież zawsze wyobrażane jako oglądane z pewnego punktu widzenia” (Przybylska, 2004, s. 155). Tezę tę można odnieść również do nazw własnych.

2. Nazwy motywowane są też rozmiarem obiektów, a także podobieństwem kształtu desygnatu do innego obiektu, por. n. sz. *Chłopek* i nazwy innojęzyczne. Niewiele jest onimów motywowanych nazwiskami osób, które w pewien sposób związane są z przestrzenią Tatr oraz florą lub fauną obecną w pobliżu desygnatu. Nazwy wymienione jako ostatnie zasadniczo pojawiają się raczej w niższych partiach gór, co w pewnym stopniu jest odbiciem naturalnego stanu rzeczy – piętrością w zakresie flory i obecnością zwierząt na danej wysokości.

3. Okazuje się zatem, że nazywający kierowali się najczęściej względami pragmatycznymi, które w szczególności ujawniały potrzebę orientacji przestrzennej. Zwracano uwagę na to, **gdzie** jest położony dany obiekt i **jaki** jest jego charakter topograficzny.

4. Wśród nazw tworzonych w każdym z czterech języków spotykamy ponadto onimy wielomotywacyjne, w których łączono wspomniane wyżej właściwości. Autorzy nazw umiejscowienie obiektu często oddawali za pomocą nazw kierunków geograficznych lub przymiotników wskazujących na położenie desygnatów w porządku wybranym przez konceptualizatora.

5. Jak zauważono, motywacja semantyczna większości nazw jest zbieżna i to zarówno jeśli chodzi o ich człony konstytutywne, jak i dyferencyjne. Pojawiają się jednak również odstępstwa od tej reguły, co można zaobserwować na przykładach, które pokazują, że sposoby postrzegania niektórych obiektów przez użytkowników języków polskiego i słowackiego całkowicie lub częściowo różnią się od sposobów właściwych użytkownikom języków niemieckiego i węgierskiego, por. n. p. *Świnicka Przełęcz*, *Svinické sedlo*, *Swinicajoch*, *Swinnica-Scharte*, *Westlicher Svinnica-Sattel* *Swinicahágó*, *Swinnica-csorba*, *Nyugati Swinnicza-nyereg*. Człon wskazujący w tym wypadku na stronę świata pojawia się jedynie w odniesieniu do nazw niemieckiej i węgierskiej. Innym przykładem jest nazwa jednej z przełęczy, której onimy polski i słowacki pod względem motywacyjnym są zbieżne, choć sytuowane są wobec innych obiektów, por. *Ciemnosmreczyńska Przełęczka* – *Piargová štrbina*, natomiast nazwy niemiecka i węgierska są w pełni spójne pod względem motywacji semantycznej, por. *Hintere Smreciner Scharte* – *Hátsó-Smrecsini-csorba*, ale za to różnią się motywacją członów wyróżniających od nazw przywołanych wcześniej. Takich par niemiecko-węgierskich jest w omawianym materiale jedenaście, ponadto w członach wyróżniających czterech z nich pojawiają się nazwiska osób, które w ten sposób upamiętniono.

6. Celem artykułu nie było wprawdzie omówienie problemu przechodzenia poszczególnych tatrzańskich nazw z jednego języka do innych języków, ale warto odnotować, że wśród wypisanych z publikacji Bohuša oronimów znajdują się także kalki (np. *Gładka Przełęcz* – *Hladké sedlo* – *Glatter Pass* – *Sima-hágó* czy *Pośrednia Turnia* – *Prostredná Tureň* – *Mittlerer Turm* – *Középső torony*), które według Huberta Górnowicza „polegają na tłumaczeniu motywowanych nazw obcych za pomocą własnego zasobu leksykalnego bez użycia dodatkowych procesów słowotwórczych. [...] Kalki – pisze dalej badacz – mogą powstawać tylko w procesie dłuższego współżycia i wzajemnego zrozumienia się dwu narodów żyjących na jakimś obszarze” (Górnowicz, 1981, s. 40). Wart uwagi jest więc fakt, że słowa onomasty dotyczą również omawianej tutaj tatrzańskiej przestrzeni.

Rozwiązanie skrótów

Słowniki i opracowania naukowe

- NMPol – Rymut, K. i in. (red.). (1996–). *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany* (t. 1–). Kraków: IJP PAN.
- PSWP – Zgólkowa, H. (red.). (1995–). *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* (t. 1–). Poznań: Wydawnictwo Kurpisz.
- SGP – Karłowicz, J. (1900–1911). *Słownik gwar polskich*, t. I–VI (t. IV–VI do druku przygot. J. Łoś). Kraków: Akademia Umiejętności.
- SGZ – Zborowski, J. (2009). *Słownik gwary Zakopanego i okolic, oprac. i uzup. z materiałów Aut. przez Zespół Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk pod kier. J. Okoniowej*. Zakopane–Kraków: Wydawnictwa Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego.

- SPAAP – Piotrowski, T. (red.). (2011). *Słownik polsko-angielski, angielsko-polski*, Warszawa: Langenscheidt.
- SSP – Jurczak-Trojan, Z., Mieczkowska, H., Orwińska, E., Papierz, M. (red.). (2005). *Słownik słowacko-polski, t. I i II*. Kraków: Universitas.
- SWO – Drabik, L. (oprac.). 2018. *Słownik wyrazów obcych z przykładami i poradami*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- WET – Radwańska-Paryska, Z., Paryski, W.H. (2004). *Wielka encyklopedia tatrzańska*. Poronin: Wydawnictwo Górskie.
- WSNP – Wiktorowicz, J., Frączek, A. (red.). (2010). *Wielki słownik niemiecko-polski. Großwörterbuch Deutsch-Polnisch*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- WSWP – Reychman, J. (red.). (1980). *Wielki słownik węgiersko-polski*. Warszawa: Wiedza Powszechna.

Inne

- adi. – adiektyw
- ap. gw. – apelatyw gwarowy
- ap. niem. – apelatyw niemiecki
- ap. pol. – apelatyw polski
- ap. słow. – apelatyw słowacki
- ap. węg. – apelatyw węgierski
- n. d. – nazwa doliny
- n. g. – nazwa grzbietu
- n. p. – nazwa przełęczy
- n. s. – nazwa stawu
- n. sz. – nazwa szczytu
- n. zb. – nazwa zbocza
- niem. – niemiecka
- pol. – polska
- słow. – słowacka
- vb. gw. – czasownik gwarowy
- węg. – węgierska

Bibliografia

- Bartmiński, J. (2006). *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curii-Skłodowskiej.
- Bauko, J. (2012). Komparácia slovenských a maďarských oroným vo Vysokých Tatrách, W: M. Ološtiak (red.), *Jednotlivé a všeobecné v onomastike, 18. slovenská onomastická konferencia, Prešov 12–14 septembra 2011*. Prešov: Univerzitná knižnica Prešovskej univerzity v Prešove, 180–190.
- Bijak, U. (2017). Transnominizacja, czyli „wędrowki nazw”, *Folia Onomastica Croatica*, 26, 1–14.
- Bohuš, I. (1996). *Od A po Z o názvoch Vysokých Tatier*. Tatranská Lomnica: Štátne lesy TANAP-u.
- Chwaściński, B. (1979). *Z dziejów taternictwa. O górach i ludziach*. Warszawa: Sport i Turystyka.
- Cywiński, W. (2001). *Tatry. Przewodnik szczegółowy. T. 9. Rysy*. Poronin: Wydawnictwo Górskie.
- Drabik, L. (oprac.). 2018. *Słownik wyrazów obcych z przykładami i poradami*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Dunaj, B., Mycawka, M. (2012). Kilka uwag o klasyfikacjach nazw własnych. W: I. Łuc, M. Pogródek (red.), *W komunikacyjnej przestrzeni nazw własnych i pospolitych. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Robertowi Mrózkowi* (s. 165–175). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Gałkowski, A., Bijak, U. (2018). *Polish Equivalents of ICOS Key Onomastic Terms*. https://icosweb.net/wp/wp-content/uploads/2021/12/Polish_ICOS-Terms-pl-1.pdf
- Górniewicz, H. (1981). Klasyfikacja zapożyczonych nazw własnych. W: Idem (red.), *Nazewnictwo obszarów językowo mieszanych księga referatów Międzynarodowej Konferencji Onomastycznej w Gdańsku 25–27 października 1977* (s. 35–44). Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Jurczak-Trojan, Z., Mieczkowska, H., Orwińska, E., Papierz, M. (red.). (2005). *Słownik słowacko-polski*, t. I i II. Kraków: Universitas.
- Jurczyńska-Kłosok, A. (2020). *Nazewnictwo Tatr Wysokich. Konceptualizacja przestrzeni górskiej*. Kraków: Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej.
- Karłowicz, J. (1900–1911). *Słownik gwar polskich*, t. I–VI (t. IV–VI do druku przygot. J. Łoś), Kraków: Akademia Umiejętności.
- Komorowska, E. (2000). Metafora w oronimii tatrzańskiej, *Onomastica XLV*, s. 73–106.
- Kosecki, K. (2006). Metaphor and Metonymy in the Names of Tatra Peaks, Passes, and Valleys. W: *Rozprawy Humanistyczne PWSZ we Włocławku* 7 (s. 67–80). Włocławek: Wydawnictwo Państwowej Wyższej szkoły Zawodowej we Włocławku.
- Kosecki, K. (2014). Metafory i metonimie w oronimach tatrzańskich. W: A. Gałkowski, R. Gliwa (red.), *Mikrotoponimia i makrotoponimia. Problematyka wstępna* (s. 207–218). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Mrózek, R. (1998). Nazwy górskie. W: E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia* (s. 259–268). Kraków–Warszawa: Wydawnictwo IJP PAN. <https://rcin.org.pl/dlibra/publication/15385/edition/2738/content>
- Nyka, J. (1971). Niegóralskie nazwiska na polskiej mapie Tatr, *Taternik XLVII*, 167–170.
- Nyka, J. (2001). Skąd te nazwy? – Zadni Mnich, *Głos Seniora* 6, 1–2.
- Pančíková, M. (1994). Poľské a slovenské oronymy v Tatrách, W: *Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien. II. slovenská onomastická konferencia Nitra 19.-20. maja 1994 zborník referátov*, (s. 211–216). Bratislava–Nitra: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV.
- Piotrowski, T. (red.). (2011). *Słownik polsko-angielski, angielsko-polski*, Warszawa: Langenscheidt.
- Przybylska, R. (2002). *Polisemia przyimków polskich w świetle semantyki kognitywnej*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
- Przybylska, R. (2004). Kategoria punktu widzenia w badaniach nad relacjami przestrzennymi w języku. W: J. Bartmiński, S. Niebrzegowska-Bartmińska, R. Nycz (red.), *Punkt widzenia w języku i w kulturze* (s. 149–160). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Przybylska, R. (2005). Strategie konceptualizacji wymiaru przestrzennego ‘przód–tył’. W: J. Adamowski (red.), *Przestrzeń w języku i w kulturze. Problemy teoretyczne. Interpretacje tekstów religijnych*, (s. 61–72). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Radwańska-Paryska, Z. (1963). *Zielony świat Tatr*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Radwańska-Paryska, Z., Paryski, W.H. (2004). *Wielka encyklopedia tatrzańska*. Poronin: Wydawnictwo Górskie.
- Reychman, J. (red.). (1980). *Wielki słownik węgiersko-polski*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Rymut, K. (red.). (2003). *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany* (T. 16). Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN.

- Rzetelska-Feleszko, E. (1993). Niemieckie nazwy miejscowe w Polsce. W: M. Kamińska (red.), *Wpływ obce w nazewnictwie Polski*, (s. 273–281). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Słownik Glosbe*, <https://glosbe.com>
- Wiktorowicz, J., Frączek, A. (red.). (2010). *Wielki słownik niemiecko-polski. Großwörterbuch Deutsch-Polnisch*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Wolnicz-Pawłowska, E. (1998). Pogranicze południowe. W: E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia* (s. 467–478). Kraków–Warszawa: Wydawnictwo IJP PAN. <https://rcin.org.pl/dlibra/publication/15385/edition/2738/content>
- Zborowski, J. (2009). *Słownik gwary Zakopanego i okolic, oprac. i uzupełn. z materiałów Aut. przez Zespół Instytutu Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk pod kier. J. Okoniowej*. Zakopane–Kraków: Wydawnictwa Muzeum Tatrzańskiego im. Dra Tytusa Chałubińskiego.
- Zarzycki, K., Zwolińska, Z. (1984). *Rośliny Tatr Polskich. Ilustrowany przewodnik turystyczny*. Warszawa: Wydawnictwo Sport i Turystyka.
- Zgólkowa, H. (red.). (1998). *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* (t. 16). Poznań: Wydawnictwo Kurpisz.